

ROLUL COMUNICĂRII INTERCULTURALE ÎNTR-O SOCIETATE EUROPEANĂ

Viorelia LUNGU, dr., conf. univ.

Catedra Psihopedagogie și Educație Preșcolară

Rezumat. În articol se analizează conceptul de comunicare interculturală și aspectele educaționale de formare și dezvoltare a competenței de comunicare interculturală.

Abstract. The article analyzes the concept of intercultural communication and the educational aspects of training and developing the competence of intercultural communication.

Comunicarea este o formă de comportament uman, care apare din nevoia de a relaționa și a interacționa. Actul comunicațional poate conduce la relații de armonie, colaborare sau, dimpotrivă, la dispute ori conflicte, atunci când este denaturat. Comunicarea reprezintă soluția pentru relații interpersonale pozitive, care, la rândul lor, determină dezvoltarea psihosocială atât a indivizilor, cât și a societății.

În trecut, această relaționare purta un caracter limitat. Actualmente, comunicarea interculturală este un fenomen generalizat, o experiență pe care, într-o anumită măsură, o trăiește fiecare om, caracterizată prin întâlniri cu o cultură străină sau, cel puțin, cu anumite manifestări ale ei ce le au chiar și persoanele care nu preferă să se deplaseze. E suficient să asculți radioul sau televizorul, ori să navighezi pe internet pentru ca să fii contopit cu diversitatea culturală a lumii globale.

Sintagma „globalizare culturală” este materializată într-un „set specific de valori și credințe, larg împărtășite pe tot globul”.

Toate societățile de azi se caracterizează printr-un grad crescând de multi-culturalism și de diversitate culturală, ceea ce face recunoașterea și respectarea drepturilor fiecărui grup, minoritar sau majoritar, din ce în ce mai importante.

În contextul noilor realități este evidentă necesitatea promovării comunicării interculturale. Deși în toate epocile, reprezentanții unor culturi diferite au comunicat între ei, expresia *comunicare interculturală* este una lansată relativ recent [1, p.42].

O analiză complexă a *comunicării interculturale* a fost făcută pentru prima dată de etnologul american T. H. Hall. Prin conceptul respectiv, apărut pentru prima dată în lucrarea sa *The Silent Language (Limba tăcută)* și cunoscând o largă răspândire, autorul american subliniază apartenența protagoniștilor unui proces de comunicare la culturi diferite [1, p.42].

Conceptul de comunicare interculturală implică două noțiuni fundamentale - cultură și limbă.

În plan diacronic, conceptul de cultură a înregistrat multiple interpretări, datorate caracterului ultralarg al sferei culturale.

Cultura unui popor constă în modul distinctiv al comportamentului acestuia și înțelegerea valorilor, credințelor și normelor asumate de membrii societății [6, p.128].

În cadrul Conferinței Mondiale asupra Politicilor Culturale organizate de UNESCO în august 1982, se propune o definiție a culturii văzută ca *un ansamblu de trăsături distincte*,

spirituale și materiale, intelectuale și afective, care caracterizează o societate sau un grup social. Ea înglobează, pe lângă arte și litere, moduri de viață, drepturile fundamentale ale omului, sistemele de valori, tradițiile și credințele (Declaration de Mexico, 1983, p. 200).

O prezentare complexă a noțiunii de cultură, prin prisma unei pluralități de definiții, este realizată în lucrarea „Cultură. Termeni și personalități”. Definițiile sunt structurate în șapte categorii: enumerative descriptive, genetice; normative; cu caracter istoric; cu caracter funcțional; cu caracter comportamental; cu caracter simbolic [2, p. 23].

Din perspectivă semiotică, cultura reprezintă un sistem de semne, de practice semnificante, prin care omul își codifică experiența și o comunică (sincronic și diacronic). Cultura ne apare, astfel, ca un ansamblu de limbaje, simboluri și semnificații, care sunt integrate într-un proces de comunicare [4, p. 83], limba fiind principalul mijloc aplicat.

Deși sunt entități distincte, susține Ioan Oprea, limba și cultura nu se pot dezvolta independent, ambele sunt produse ale spiritului și cooperează la edificarea spiritualității fiecărei comunități. În linii mari, cultura reprezintă ansamblul aspectelor intelectuale ale unei civilizații și se concretizează în suma conștiințelor achiziționate într-un sistem cumulative al produselor cunoașterii, care permit dezvoltarea simțului critic, al gustului, al judecății etc. [5, p. 178].

Limba are o dublă relevanță. Având un rol activ în construcția socială, ea oferă culturii posibilitatea de a supraviețui și evolua; ca fenomen de contagiune culturală, ea influențează modul în care omul modern înțelege și interpretează fenomenele culturale. Imaginea vie a culturii unui popor - include etnonimul și etnotipul acestuia – este reflectată în limba vorbită, care devine un cod cultural.

Legătura strânsă dintre limbă și cultură se materializează în procesul de comunicare. Pornind de la numărul impunător de definiții date comunicării, istoricul și filozoful american J. Fiske le subsumează celor două școli: școala – proces interpretează comunicarea ca mijloc de transmitere a mesajelor și școala - semiotică care tălmăcește comunicarea ca producție și schimb de semnificații.

Persoanele provenind din culturi diferite posedă, de regulă, mai multe trăsături sau perspective comune. Aceste similitudini ajută la construirea înțelegerii și a respectului reciproc. Cu toate acestea, frecvent se constată diferențe importante, puternic înrădăcinate în felul de a fi și de a vedea lumea al fiecăruia, care ne influențează atitudinile, comportamentul, prioritățile etc. Când aceste diferențe nu sunt recunoscute și acceptate, ele pot provoca neînțelegeri, frică și tensiuni.

Astfel, este evidențiată necesitatea și importanța educării comunicării interculturale, ce vizează pregătirea oamenilor pentru înțelegerea și acceptarea membrilor diferitor grupuri etnice.

Comunicarea interculturală poate avea loc în cadrul unei națiuni, între reprezentanții diferitelor etnii, așa cum comunicarea internațională poate avea loc și în cadrul aceluiași spațiu cultural.

Comunicarea interculturală constituie *interacțiunea* directă între oameni de diferite culturi [1, p.43], are implică mult mai mult decât înțelegerea normelor unui grup, ea presupune acceptarea și tolerarea diferențelor. O definiție cuprinzătoare a interculturalității ne oferă Micheline Ray: „Cine spune intercultural, spune, plecând de la sensul plinar al prefixului inter-, interacțiune, schimb, deschidere, reciprocitate, solidaritate obiectivă” [apud 1, p.43].

Toate aceste noțiuni au fost subsumate unui concept mai larg – *comunicare interculturală*.

Unii autori accentuează faptul că „nu contactul dintre națiuni sau culturi constituie obiectul de studiu al comunicării interculturale, ci contactul dintre persoane”. În opinia altora, comunicarea poate fi caracterizată ca interculturală dacă este atât auditivă, cât și vizuală. Există și păreri precum că aceasta este o comunicare între reprezentanții a două (sau mai multe) culturi [1, p.42].

Parte componentă a comunicării interculturale este dialogul intercultural, un produs al globalizării, prin intermediul căruia pot fi promovate valorile culturale și aplanate situațiile de conflict interetnic.

Finalitatea educației interculturale este competența de comunicare interculturală. În general, aceasta presupune: adaptarea la diferențele culturale, prin sporirea sensibilității interculturale; valorificarea perspectivelor multiple; abilitatea de a se comporta adecvat într-un context cultural străin [7].

Competența interculturală se referă la interacțiunea dintre indivizi, nu sisteme, cum ar fi culturile corporative sau naționale. Totuși, fiecare contact interpersonal are loc într-un cadru definit de predispozițiile și normele prezente în sistemul dat [2].

Pentru a interacționa adecvat cu persoane care fac parte din sisteme diferite de al nostru, este necesar să le cunoaștem și să le înțelegem particularitățile. Din această cauză, nu putem separa competența interculturală de cea culturală. Aceasta din urmă reprezintă conștientizarea propriei identități culturale și a diversității din lumea care ne înconjoară [9].

Datorită specificului fiecărei culturi, exista numeroase diferențe în modul de a comunica în mediul internațional. De aceea, un bun cetățean, pe lângă cunoștințe, trebuie să manifeste toleranță și respect față de valorile și obiceiurile celor cu care vine în contact și trebuie să accepte cu răbdare ambiguitatea sau confuzia.

Pe lângă corelarea și dependența reciprocă între cultură și comunicare, se mai introduce și ideea de efect al contextului cultural asupra atitudinilor și comportamentelor de comunicare, realizând o clasificare a culturilor în funcție de gradul de influență a acestui context, începând cu țările în care influența culturii asupra comunicării este foarte mare și terminând cu cele în cadrul cărora aceste influente sunt foarte mici:

1. *Comunicarea în țările cu context cultural puternic* este în principal orală, se bazează pe cunoaștere personală, încredere, credibilitate, etica celui care comunica. Pe imaginea psiho-socială a individului în general. Timpul necesar încheierii unui acord

este foarte lung și răbdarea este una din atitudinile de baza în procesul de comunicare. Promisiunile făcute se respectă nu atât de frica legii, cât pentru păstrarea bunei reputații personale, a familiei și a firmei.

2. *Comunicarea în țările cu o influență redusă a contextului cultural* prezintă caracteristici opuse. Accentul se pune pe comunicarea în scris, pe documentația scrisă, pe discutarea amănunțită a tuturor aspectelor. Contează doar ceea ce se poate dovedi prin scris și prin lege. În acest sens, au fost identificate surse de erori în comunicarea interculturală: relația dintre bărbați și femei, maniera de a arăta respect, percepția timpului și spațiului, tabu-urile, eticheta de afaceri, mesajele non-verbale, limba și translatorul, îmbrăcămintea, argumentația și puterea de convingere, mediul politic și religios, prejudecățile și importanța acordată cuvântului scris.

Societatea contemporană se caracterizează printr-o frecvență mărită a contactelor interculturale. Întâlnirea cu membrii altei culturi poate provoca deschidere, dar și închidere culturală. În acest context, educația interculturală ne învață cum să trăim unii cu alții, promovând egalitatea, respectul și deschiderea spre comunicarea cu „celălalt”, contribuind nemijlocit la stabilitatea societății.

Printre cei mai activi susținători ai principiilor interculturalității se numără și Consiliul European, care este promotor al conceptului de „societate interculturală”. Este vorba despre o societate ce recunoaște diferențele culturale, susține dezvoltarea identităților specifice, încurajând în același timp dialogul intercultural, contactele, schimburile și interferențele culturale.

Diversitatea culturală este o caracteristică a națiunilor moderne, care solicită considerarea dialogului intercultural drept prioritate orizontală și transsectorială, lucru realizabil printr-o educație de calitate. În acest sens, educația interculturală este un mod eficient de a aborda fenomenul rasismului, al discriminării rasiale și intoleranței.

Aceste principii sunt valide în general, în orice societate, în orice zonă din lume și ele trebuie să se regăsească pe deplin la nivelul sistemelor educative. Școala joacă, un rol esențial în promovarea interculturalității, principiile acesteia trebuind să fie permanent prezente atât în curriculum, cât și în ethosul instituției școlare.

Analiza multi-dimensională a conceptului privind educația cetățeanului din perspectiva politicilor democratice, incluzive și participative reclamă regândirea, reconceptualizarea conceptului, în corespundere cu finalitatea majoră a educației sec. XXI: a învăța să trăiești împreună cu ceilalți.

Din perspectiva cultivării și promovării acestor valori, rolul universității este deosebit de important în transformarea diferențelor într-o șansă a dezvoltării personale și a comunității și, respectiv, diminuarea lor ca sursă de prejudecăți etc.

Atât școala cât și universitatea este chemată să ofere prin intermediul educației interculturale un model de conviețuire pașnică și constructivă într-o societate în care locuiesc împreună membrii mai multor grupuri etnice. Or, Educația interculturală presupune

o nouă metodologie axată pe integrarea în spațiul educațional european a unor principii precum: toleranța, egalitatea, complementaritatea valorilor, valorizarea specificului spiritual al valorilor locale atașându-le la valorile generale ale umanității, valorificarea cadrului educațional în spiritul diversității, drepturilor omului, egalității de șanse, dialogului intercultural, promovării identității și cetățeniei.

Într-o lume care este foarte mobilă, în contextul unei Europe care renunță la frontierele interne tradiționale, competența interculturală devine, pe bună măsură, competența-cheie a secolului al XXI-lea.

Competența de comunicare interpersonală rareori este formalizată în subiect concret de învățare, mai des fiind dezvoltată indirect, prin crearea unor contexte specifice, unde profesorii le oferă studenților modele practice de comportament, sau prin intermediul unor unități de conținut etic.

În aceste condiții, este un bun început pentru a fi înserate aceste scopuri în curricula din sistemul de învățământul superior, extinzându-se și în formare profesională continuă.

În ceea ce privește educația interculturală în școală, ea presupune integrarea într-o formă flexibilă a resurselor cognitive și psiho-sociale ale profesorului în vederea activării și modelării unei flexibilități și creativități interrelaționale la elevi.

A realiza educația interculturală, înseamnă a păși alături de elev în drumul său de la o gândire egocentrică spre o gândire universală, de la o gândire monoculturală spre o gândire interculturală [3, p.28].

Prim implementarea Educația interculturală, se va asigura:

- stimularea comunicării și colaborarea, menținând un climat psihologic favorabil;
- realizarea dialogului intercultural, creând o cultură a comunității educaționale naționale și europene, sporind calitatea procesului de învățământ și starea de bine a fiecărui student;
- familiarizarea cu valorile europene, în ceea ce privește relevanța și contribuția lor la consolidarea coeziunii sociale, cât și a se integra în comunitatea europeană, prin mobilitatea academică sau profesional.

Societățile europene constituie un mediu de conviețuire cu alterități tot mai evidente.

În acest context, noua agendă pentru cultură are ca obiectiv să încurajeze:

- mobilitatea tuturor formelor de expresie artistică;
- consolidarea competențelor interculturale și a dialogului intercultural prin dezvoltarea capacităților care se numără printre competențele-cheie pentru educarea și formarea de-a lungul vieții, cum ar fi conștiința și expresia culturală și comunicarea în limbi străine.

Totodată, traseul dezvoltării istorice și socioculturale al unei națiuni este întotdeauna unul individual și deosebit. Procesele care au influențat și continuă să influențeze structura societății noastre nu vor fi valide pentru altă țară, națiune etc.

În aceste condiții, este un imperativ ca generațiile tinere să își formeze competența de comunicare interculturală, asigurând o conviețuire pașnică cu grupuri distincte, ce își revendică diferența etnică, identitară, culturală sau de interese prin:

- dezvoltarea unei campanii de sensibilizare a opiniei publice privitoare la valorile EU și problematica competenței interculturale;
- conștientizarea în ceea ce privește efectele neglijării interculturalității;
- reducerea discriminării și segregării dintre membrii grupurilor etnice în instituțiile de învățământ, în societate, și reducerea șomajului și mărirea șanselor de angajare.

Amânarea acestui proces intensifică conflictele interetnice, favorizează emigrația, intoleranța, nesiguranța studenților cu privire la ziua de mâine etc.

Pentru a sesiza adecvat aceste detalii în cadrul unei culturi străine, cel ce învață, va avea nevoie să înțeleagă în profunzime și propria cultură – mai mult decât atât, să fie capabil să reflecteze și să explice de ce se întâmplă anume așa. Nu se va tinde spre trasarea unor echivalențe forțate.

Bibliografie

1. Barbănoaia V ș.a. Repere ale educației interculturale. Material elaborat în cadrul proiectului „Dialog Intercultural în Moldova”. Chișinău, 2013.
2. Diaconescu F., Topor R., Marghescu G. Cultură, termeni și personalități. București, Editura Vivaldi, 2000.
3. Duhlicher O., Dandara O. Competența de educație interculturală, dimensiune a comportamentului profesional al profesorului. În: Didactica Pro, nr. 2 (48). Chișinău, 2008.
4. Georgiu Gr. Filosofia culturii, cultură și comunicare. București, 2013.
5. Oprea I. Curs de filosofia limbii. Suceava: Editura Universității, 2001.
6. Lungu V. Etica profesională: Suport de curs. Ch.: CEP USM, 2011.
7. <http://volunteer Alberta.ab.ca/intersections/boards/intercultural-competence>
8. http://www.bertelsmannsitung.de/bst/de/media/xcms_bst_dms_18255_18256_2.pdf
9. <http://www.nea.org/home/39783.htm>